

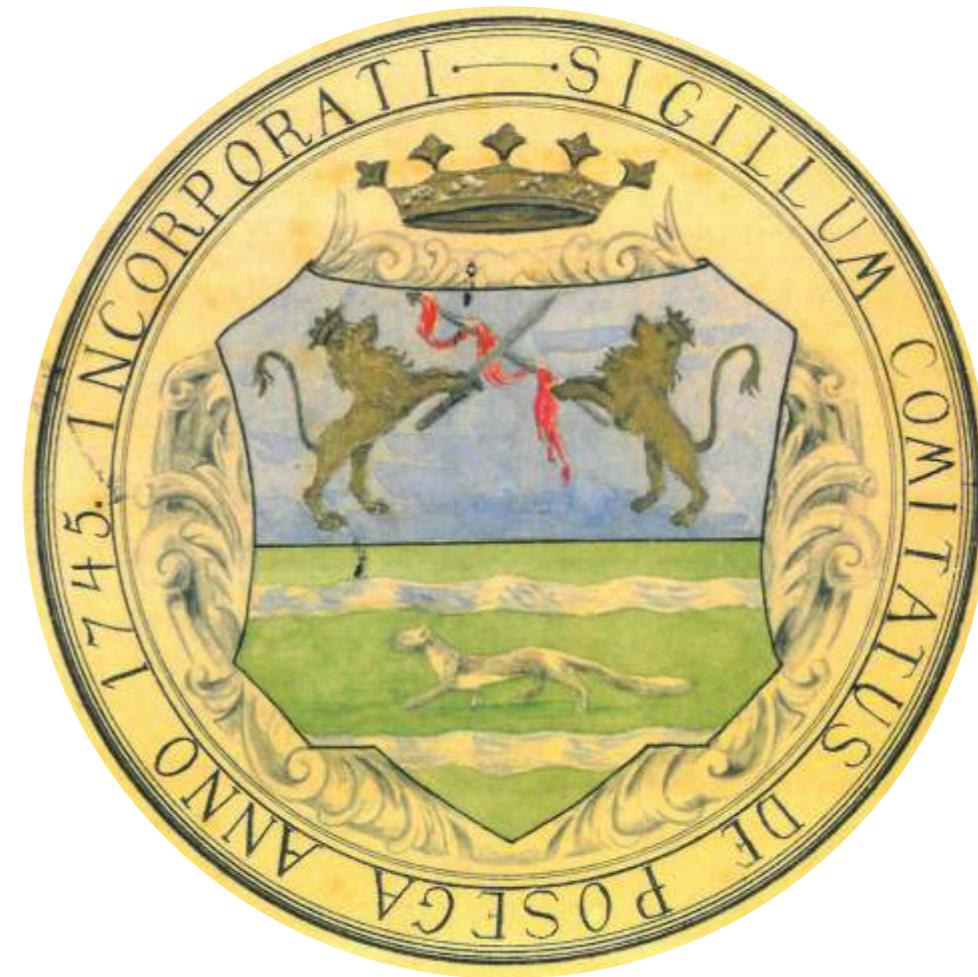

Vanjski vizual nove zgrade Arhiva, izradio: Puni krug d.o.o. Požega

Povodom Međunarodnog tjedna arhiva 2024. godine i
160. obljetnice rođenja Julija Kempfa

DRŽAVNI ARHIV U SLAVONSKOM BRODU - ODJEL U POŽEGI
I
ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD HAZU U POŽEGI

Požeški arhiv

Grb Požeške županije iz 1908., Gradski muzej Požega, KH-1038

Državni arhiv u
Slavonskom Brodu

prošlost, sadašnjost, budućnost

Čuvanje tragova iz prošlosti sastavni je dio prakse ljudskog djelovanja. Oni nam pružaju svjedočanstva o prošlim zbivanjima i događajima, pojedincima i mjestima. Pisane tragove ostavljali su svi institucionalizirani oblici u kojima se odvija život: uprava, pravosude, gospodarstvo, kultura i obrazovanje i dr. Najstaknutiji čuvan pisanih tragova iz prošlosti je arhiv.

Arhiv je ustanova koja se prvenstveno bavi prikupljanjem, obradom, čuvanjem te osiguravanjem dostupnosti arhivskog i dokumentarnog gradiva. Arhivsko gradivo predstavlja odabranu dokumentarno gradivo koje ima trajnu vrijednost za povijest, kulturu, znanost i dr., ili za zaštitu i ostvarivanje prava i interesa osoba i zajednica. Arhivi imaju ključnu ulogu u očuvanju povijesnog i kulturnog nasljeđa zajednice. Njihova je uloga nezamjenjiva u pružanju dokaza za pravne i administrativne svrhe, kao i u omogućavanju istraživanja i edukacije.

Prošlost požeškog arhiva usko je vezana uz Požeški zborni kaptol sv. Petra. Pored glavne uloge – bogoslužja, kaptoli su početkom 13. stoljeća počeli obavljati i javnu službu te djeluju kao *locus credibilis*, tj. vjerodostojna mjesta. Isprave koje su oni izdavali i potvrđivali prečatima uživale su javno povjerenje i smatrane su autentičnima. U kaptolskim arhivima su se čuvale isprave o kupljenim ili prodanim, darovanim ili naslijedenim posjedima. Godine 1305. prvi put se izravno spominje praksa čuvanja zapisnika kada Požeški kaptol sv. Petra izdaje ispravu na temelju kaptolskih zapisnika koji se čuvaju u sakristiji zborne crkve. Pouzdano znamo da su se i u sakristiji franjevačke crkve u Požegi čuvale isprave u 13. st., ali ih ona nije mogla izdavati kao autentične.

Za vrijeme osmanske vladavine (1537.-1691.) nije poznat način čuvanja zapisa, ali sačuvani izvori svjedoče da su najznačajnije isprave, poput *deftera*-poreznih popisa, dospjevali u Carigrad. Povratak habsburške uprave u požeškom kraju, vratio je ulogu čuvanja spisa gradovima i županijama.

Obnovom Požeške županije 1745. godine spisi su se čuvali u stanu županijskog bilježnika gdje se nalazio i privremeni zatvor. Problem prostora arhiva je riješen pet godina kasnije. Za arhiv su skrbili notari, tj. bilježnici, a županija je imala pravo izdavanja ovjerenih prijepisa dokumenata.

Pečat slobodnog i kraljevskog grada Požege
1894., DASB-Odjel u Požegi

Projekt za gradnju nove kuće magistrata
1898., Građevinski ured Požega,
kut. 4, DASB-Odjel u Požegi

Požega je stjecanjem statusa slobodnog i kraljevskog grada 1765. godine, dobila vlastiti arhiv i bilježnika-arhivista koji se brinuo o spisima koji su nastajali radom Gradskog poglavarstva. Krajem 18. stoljeća završava prva faza razvoja arhiva u Hrvatskoj, čime djelomično prestaje tzv. razdoblje pismohrana.

Početkom 19. st. razvija se moderna arhivistika čime se mijenja odnos prema čuvanju pisane dokumentacije. Čuvanje dokumenata postaje vezano uz informacijsku vrijednost kao svjedočanstvo o povijesti i kulturnom identitetu. U drugoj polovini 19. stoljeća, počinje se sustavno popisivati i prikupljati gradivo od značaja za povijest hrvatskog naroda. Arhivsko se gradivo počinje skupljati i koncentrirati u Zemaljskom arhivu u Zagrebu te se ono otvara prema javnosti i istraživačima. U takvim je okolnostima 1898. godine skupština Požeške županije odbila predati arhivu koja bi se trebala koncentrirati u Zagrebu s obrazloženjem da bi županija lišena svog starog arhiva izgubila na povijesnom značaju jer je prošlost županije usko vezana uz njezin arhiv.

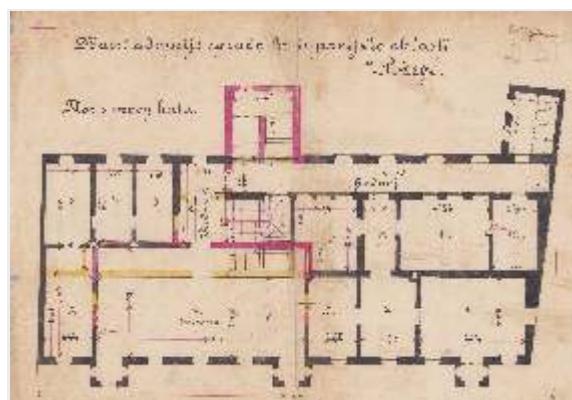
Tlocrt zgrade Županije - Arhiv, 1912., Građevinski ured Požega,
kut. 4, DASB-Odjel u Požegi

Iste je godine Julije Kempf počeo prikupljati arhivsko gradivo za pripremu monografije o Požegi i Požeškoj županiji. Prvi se put tako počelo sustavno istraživati gradivo gradskog i županijskog arhiva iz 18. i 19. stoljeća.

Na kraju 19. stoljeća u Požegi, najznačajnije osobe koje su čuvali arhivsko gradivo su: Franjo pl. Ciraki – gradonačelnik i upravitelj požeškog Gradskog arhiva; Teodor pl. Kraljević, prepošt župnik s bogatim zbirkama

župnog i vlastitog privatnog arhiva; dr. Nikola Jurković, veliki župan i upravitelj Županijskog arhiva; Ignjat Horvat, zač. kanonik i ravnatelj Nadbiskupskog sirotišta te upravitelj istoimenog arhiva; Filip Thaller, kraljevski sudac; Svetozar pl. Kušević, veliki župan s bogatim privatnim arhivom; Antun Mazek, ravnatelj Gimnazije i odgovorna osoba za bogati gimnaziski arhiv.

Zemaljski arhiv u Zagrebu imenovao je 1902. godine Julija Kempfa za svog povjerenika. Njegova arhivska praksa utvrđena je uređivanjem županijskog arhiva iz razdoblja 18. i 19. stoljeća. Taj mu je zadatak 1908. godine povjerio upravitelj Zemaljskog arhiva dr. Ivan Bojničić, a Kempf ga je uspješno završio 1910. godine. Važnost arhiva posebno je istaknuta u ceremoniji imenovanja župana. Tako na primjeru iz 1908. godine Julije pl. Junković (1908.-1912.) dobiva ključeve županijskog arhiva, uz županijski barjak i pečat, kao dio znakovlja javne vlasti i županske časti.

Nacrt adaptacije zgrade Županije 1900.
Građevinski ured Požega, kut. 4, DASB-Odjel u Požegi

Pod nadzorom Emilija Laszowskog, gradivo Požeške županije je od 1931. godine u cijelosti pohranjeno u Državnom arhivu u Zagrebu, iz razloga čuvanja u prikladnim uvjetima.

Najveća stradavanja požeških arhiva zbilja su se 1779. godine kada je izgorio gradski arhiv, 1842. godine ponovno stradava dio gradskog arhiva u požaru. Za vrijeme župana dr. Jovana Polovine (1919.-1920.) prema Kempfu su uništeni mnogi povjesni spomenici. Spisi od 1851. do 1940. zajedno s protokolima nalazili su se još 1941. godine u prizemlju zgrade gradskog poglavarstva, odakle su u vrijeme rata, prema iskazu nekih svjedoka, predani tvornici papira u Osijeku. Tako je učinjena velika i nepopravljiva šteta za kulturu i povijest grada Požege.

Nakon 1945. godine nastaju arhivi kao posebne ustanove za prikupljanje gradiva od različitih stvaratelja. Arhivska mreža na prostoru današnje Požeško-slavonske županije uspostavljena je 1959. godine, odlukom Narodnog odbora kotara u Slavonskom Brodu o osnivanju arhiva za područje kotareva Slavonski Brod, Slavonska Požega i Nova Gradiška. Ispostava u Požegi je počela s radom 1960. godine.

Zbog povjesne važnosti i tradicije, ali i zbog administrativno-finansijskih problema u upravljanju arhivskim ispostavama, u Požegi je 18. travnja 1961. godine osnovan Historijski arhiv kao samostalna ustanova koji financira Narodni odbor kotara Slavonska Požega.

Za tadašnje osamostaljenje požeškog arhiva zaslужna je Nevenka Kulić koja je inicirala osamostaljivanje i koja ga je uspješno vodila do odlaska u mirovinu 1964. godine. Njezin naslijednik je Srećko Ljubljanović koji je vodio ustanovu sve do 31. prosinca 1966. godine. Rukovođenje arhivom nastavio je kroz naredna tri desetljeća Rudolf Heli koji je bio arhivski djelatnik od 1964. do 1997. i svojim radom ostavio duboki trag u arhivskoj službi. U tom razdoblju od 1967. godine, požeški arhiv ponovno postaje sastavnim dijelom arhiva u Slavonskom Brodu, sa statusom posebnog odjela koji djeluje na području općina Slavonska Požega i Pakrac, a financira ga Skupština općine Slavonska Požega.

Obnovom županijskog sustava i uspostavom Požeško-slavonske županije krajem 1992. godine, osamostaljenje požeškog arhiva je ponovno postalo aktualno. Osnovna logika novog ustroja je bila da svako županijsko središte treba imati vlastiti arhiv, čime bi se trebalo osnovati Državni arhiv u Požegi.

Kroz čitavu prošlost požeškog arhiva, jedno od najtežih razdoblja njegova postojanja je bilo od 2000. do 2002. kada je požeškom arhivu prijetilo zatvaranje zbog neadekvatnih spremišnih prostorija.

U listopadu 2002. godine, Grad Požega privremeno rješava problem požeškog arhiva osiguravanjem prostora nekadašnjeg vrtića „Centar“ u Županijskoj ulici gdje se nalazi i danas. Pitanje osamostaljivanja i dalje je ostalo aktualno u u stročnim krugovima i krugovima lokalne i državne vlasti. Tako je na sjednici Hrvatskog arhivskog vijeća primljena na znanje informacija o prijedlogu osnivanja Državnog arhiva u Požegi te je vijeće jednoglasno podržalo inicijativu za njegovo osnivanje, 19. ožujka 2020. godine.

Danas se u Državnom arhivu u Slavonskom Brodu-Odjelu u Požegi čuva 390 arhivskih fondova ukupne količine oko 1051 d/m. Arhiv čuva izuzetno vrijedno gradivo u fondovima koji se protežu od uprave i javne službe: Poglavarstvo kraljevskog i slobodnog grada Požege (1765.-1848.), Kraljevska kotarska oblast Požega (1854.-1918.), Gradsko poglavarstvo Požega (1849.-1918.); pravosuđa: Kraljevski sudbeni stol u Požegi (1850.-1918.); obrazovnih ustanova: Gimnazija Požega (1698.-1976.), Učiteljska škola Pakrac (1871.-1965.) i mnogih drugih stvaratelja i ustanova na prostoru županije. Najstarije gradivo požeškog arhiva je sadržano u knjizi požeške Gimnazije *Matricula studiosorum*, u kojoj su navedena imena svih učenika po razredima od 1725. do 1838. godine.

Grad Požega je prepoznao važnost samostalne arhivske ustanove te je pokrenuto pitanje rješavanja arhivskog prostora koje je samo po sebi jednako važno kao i pitanje osamostaljivanja arhiva. Naravno, osamostaljivanje arhiva i postanak 18. javnog (državnog) arhiva u RH, Državnog arhiva u Požegi, donijet će višestruke benefite ne samo u razvoju arhivske struke i unaprijeđenju zaštite i prikupljanja arhivskog gradiva, već će kompletну javnu i kulturnu djelatnost čitave Požeško-slavonske županije dignuti na potpuno novu razinu.

Prema priloženom iz glavnog projekta, zgrada i spremište budućeg Državnog arhiva u Požegi predstavlja jedan od najmodernejših primjera spremišnog prostora arhivskog gradiva u Hrvatskoj koji će se ujedno uklopiti u povijesni ambijent Županijske ulice. Zgrada arhiva se gradi za budućnost i njezine proporcije trebaju riješiti sve bitne preduvjete uspješnog rada arhivske službe u narednih 50-ak godina.

Požeški arhiv i njegovo gradivo su presudni za očuvanje prošlosti ovoga kraja, kao i za osiguravanje adekvatne dostupnosti informacija čija je svrha ispuniti potrebe pojedinca, zajednice, ali i osigurati demokratsko društvo u cjelini. Na tragu toga, arhivistica Barbara Craig prikazano izjavljuje: „Ukoliko nemate ništa na što možete pogledati unatrag, i to s ponosom, nemate ništa u što biste gledali naprijed s nadom“.

Vizualna prikaz zgrade arhiva u Požegi, izradio: Puni krug d.o.o. Požega

Autor teksta: Zdeslav Španiček, mag. hist.

Pečat Historijskog arhiva
Slavonska Požega (1961.-1966.)